

УДК 7.03:7.042:111.852

СИМВОЛІКА ФЛОРЕАЛЬНИХ МОТИВІВ У МИСТЕЦТВІ ДОБИ МОДЕРНУ

Коновалова О.В., Лавриненко Ю.С.

Київський університет імені Бориса Грінченка

В статті досліджено художні особливості та символічне значення флореальних мотивів в епоху модерн. Виявлено види образотворчого мистецтва, у яких домінують квіткові мотиви. Досліджено вплив символіки на естетичні засади стилю та визначено особливості використання флореального мотиву в різних видах образотворчого мистецтва. Зроблено висновки та визначено важливість подальшого вивчення даної теми.

Ключові слова: мистецтво, стиль модерн, флореальні мотиви, символіка.

Постановка проблеми. Для розуміння тенденцій розвитку сучасного мистецтва, потрібно орієнтуватися в його витоків та джерелах. Історичні події, що впливали на формування мистецтва, починаючи з кінця XIX століття, відгукуються в мистецтві сучасності та мають вплив на життя людей сьогодення. Саме тому ми вирішили приділити нашу увагу дослідженню символіки флореальних мотивів доби модерну.

Даний стиль виник у переломний момент як в історичному, так і в мистецькому контексті. І сьогодні, на початку XXI століття, суспільство знаходиться в процесі кардинальних змін. Інформаційні технології занурили людину у техногенний простір, де природі немає місця. Мистецтво може стати прекрасним джерелом впливу на індивіда, і повернення до природних мотивів у творчості матиме благотворний вплив на життя людини.

Наша робота спрямована на виокремлення лише одного елементу з усього широкого декоративного арсеналу, який використовували митці стилю модерн. Ми вирішили звернути увагу на флореальні мотиви. Квіти надихали багато поколінь художників і служили потужним символом. Наше дослідження спрямоване на виявлення художніх та символічних особливостей рослин, зоокрема, квіткових мотивів у стилі модерн.

В сучасному світі є актуальним питання зв'язку людини і природи. Теперішня людина споглядає світ через монітор комп'ютера. Для нас відкриті можливості мандрувати та вивчати природу, не виходячи з дому. Це має свої переваги та недоліки. Тому, все частіше і частіше стає важливою ідея повернути сучасну людину до прямого спілкування з природою шляхами розвитку екотуризму чи просто прогулянок на свіжому повітрі. Милування прекрасним, пошук насолоди та натхнення в природі – це один із шляхів формування здорового способу життя для сучасних людей. Саме тому для нас є цінним пошук символізму в природних мотивах та дослідження його видозмін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню стилю модерн присвятили себе багато мистецтвознавців. Основи вивчення стилю закладені в роботах Д. Сараб'янова «Модерн. Витоки. Історія проблеми» [7], М. Короткової «Історія житла. Від давніх часів до модерну» [4], Дж. Ховарда «Ар Нуво» [10]. Їх дослідження допомагають краще зрозуміти витоків та особливості цього стилю.

Серед досліджень останніх десятиліть можна виділити дисертації О.Ю. Юхніної «Стиль модерн як художнє явище в культурі XX століття»

[10], А.Н. Зав'ялові «Культурні основи стилю модерн» [3], Артем'єва А.О. «Модерн в архітектурі далеких міст» [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стиль модерн розглядався з філософської, культурологічної та мистецької точки зору. Проте, вивченню символіки квітів у мистецтві доби модерну на даний час не приділено достатньої уваги.

Метою статті є аналіз художніх і символічних особливостей флореальних мотивів митцями в епоху модерну в різних видах мистецтва.

Відповідно до означеної мети поставлено наступні завдання:

- виявити домінуючі квіткові зображення у видах образотворчого мистецтва;
- визначити їх символічне значення;
- дослідити вплив символіки на естетичні засади стилю.

Виклад основного матеріалу. Відомий мистецтвознавець Дмитро Сараб'янов зазначає, що 80–90-ті роки XIX століття – час, коли стиль модерн почав утверджуватися – в історії європейської культури часто називають французьким терміном «fin de siècle» («кінець епохи»). Ці слова – не просто позначення хронології, вони мають певний зміст та несуть в собі деяку оцінку. «Fin de siècle» ототожнювали з декадансом, занепадом, з втратою моральних критеріїв, безвольною покорою та розгубленістю освіченої частини суспільства – особливо аристократичного середовища – перед обличчям соціальних негараздів. Проте, це був час загострення класової боротьби, посилення всесвітнього руху робітників, наближення революційних вибухів [7, с. 12]. В мистецтві Англії виникли ідеї, що стали в майбутньому теоретичною базою стилю. Джон Раскін, Уільям Морріс були занепокоєні розвитком автоматизації та її впливом на мистецтво. Вони виражали думку щодо небезпеки втрати творчості через автоматизацію виробництва.

На межі XIX–XX століть спостерігалось прагнення до синтезу різних історико-культурних традицій, освітлених ідеями гармонії і доцільності, до узагальнення попереднього культурного досвіду західних і східних художніх традицій. Зусилля художників модерну були спрямовані на перебудову навколишньої дійсності засобами образотворчого мистецтва, при цьому саме мистецтво розцінювалося як елемент життєбудування [8, с. 20]. Стиль модерн став результатом реакції художників на пришвидшення темпу життя та автоматизації виробництва. Це був

абсолютно протилежний погляд. Вважалося, що потрібно шукати натхнення в природних лініях, прихованому символізмі та містичних образах.

Основними художніми рисами стилю модерну було використання плавних, динамічних ліній, переважання рослинної орнаментики, використання різноманітних природних матеріалів для оформлення (дерево, каміння, тканини).

Графіка стала для мистецтва модерну чудовою площиною для розвитку. Це був час плакатів та реклами. Мистецтво стало відкритим не лише для обізнаних мас, а й для простих споживачів. Твори відомих художників зустрічалися на афішах та рекламних плакатах. Графіка модерну володіла власними виразними засобами: енергійний узагальнений малюнок, контрастні кольорові співвідношення, а використання великих технічних можливостей літографії сприяли розвитку такого різновиду графіки, як афіша, плакат. Для них характерні ретельно розроблені композиції, декоративні та шрифтові.

Одним з найвідоміших графіків доби модерну був Альфонс Муха (1860–1939). Всі роботи митця відрізняються своєрідним неповторним стилем. Центром композиції, як правило, є молода жінка слов'янської зовнішності у вільному одязі, з розкішною короною волосся, що потопає в море квітів – іноді загадкова і граціозна, іноді неприступна, але завжди чарівна і миловидна. Картини обрамляють рослинні орнаменти.

Твори Альфонса Мухи легко відрізнялися серед безлічі інших, навіть серед тих, які відверто намагалися копіювати художника. Його стиль – це гармонія ліній і кольору; кожна деталь існує в злагоді з іншими деталями. Найчастіше на роботах з'являються білі лілеї, іриси, яблуневий цвіт, ромашки, маки. Деякі квіти легко пізнавані, інші дещо видозмінені, відповідно до художнього задуму. Це також відноситься до кольорів. Варто, відмітити, що Альфонс Муха, як і інші художники стилю модерн часто зображував квіти пастельними кольорами. Це завжди приглушені червоні, блакитні, сірі, та охристі забарвлення. В його роботах квіткові композиції виступають у вигляді фону чи оформлення і не відіграють головної ролі. Проте, різноманіття форм дозволяє використовувати квіткові композиції майже у всіх роботах.

Так, наприклад, в рекламному плакаті для Сари Бернар «Дама з камеліями» 1896 року, ми бачимо витончену фігуру жінки. Вона одягнена в білий одяг, що підкреслюється ледь фіолетовим фоном із зорями. В руці актриса тримає білу камелію. Квітка також ніжна та витончена як і жіноча фігура. Можна сказати, що художник порівнює красу жінки та квітки, демонструючи їх схожість завдяки композиційному розміщенню та кольоровій гамі. Камелія – популярна квітка в східній культурі – часто використовувалася для прикраси чайних церемоній. В давні часи її вважали символом короткого, проте яскравого життя. Камелія демонструє містичність та загадковість такої творчої особи, як Сара Бернар і прекрасно доповнює її образ.

В рекламному плакаті Мухи «Bieres de la Meuse» перед нами постає зовсім інший персонаж. Це жінка не така витончена, як на плакаті Сари Бернар. Вона сидить, спершись на руки,

і тримає кувальцю пива. Зрозуміло, що для даної реклами було б недоречно зображувати витончену даму з білими лілеями. Саме тому Альфонс Муха зобразив жіночий образ у вінку із маків, колосся пшениці та хмелю. Квіти маку захоплювали художників модерну. Мак через свої особливі властивості символізував перехід між сном та явою, життям та смертю. Пшениця – плодючість та процвітання. А хміль був не лише рослиною для хмільного напою, це ще й символ зібраного урожаю та народних гулянь. Створений образ на плакаті мав продемонструвати наближеність зображуваної пані до селян, а також показати її народну красу.

Зовсім інші засоби Альфонс Муха використовує для створення плакату ігристого вина «Білі зорі». В центрі композиції жінка однією рукою тримає таріль, наповнену стиглим виноградом. Фігура в білому, майже прозорому одязі оточена виноградною лозою та білими квітами, що нагадують троянди чи камелії. Виноград символізує половидість та багатство, що прекрасно імпонує компанії, по виробництву ігристого вина. Все тут розповідає про спекотний літній вечір, в який можна вгамувати спрагу бокалом вишуканого напою. Силует фігури повторює пластику виноградної лози, гнучкої та сильної.

Флореальні мотиви знаходимо на зразках тканин та шпалер Уільяма Морріса (1834–1896). Так, наприклад, на розроблених ним шпалерах «Польові квіти» 1879 року зображено квіткову композицію. Польові квіти були популярними серед митців модерну через те, що вони символізували свіжість та ніжність.

На рисунку до шпалери «Жасмін» зображено гармонічну квіткову композицію, в яку вплетено квіти жасміну, які символізували грацію, елегантність, жіночність. Також, прикладом використання флореальних мотивів є рисунок до шпалер «Хризантема», створений Моррісом у 1877 році. Хризантема символізувала благополуччя та знатність.

Квітковий мотив був провідним у виробках із скла, що створював Луїс Комфорт Тіффані (1848–1933) [5]. Кожен із його витворів несе в собі ідею модерну – звернення до природи, використання рослинних мотивів. Наприклад, абажур до лампи створено у вигляді листа лотосу (абажур «Лотос»). Лотос для митців модерну мав особливе значення. Ця квітка з сонцем піднімається над водою, а увечері закривається і занурюється під воду, як символ створення світу із «первинних вод» або пустоти. Водяні лілеї символізували плин часу та відродження, вічне життя та духовне розкриття. Зображення річкових рослин було також популярним через захоплення Європи східною культурою: саме там лотос були потужним символом духовності та просвітлення.

На абажурі Луїса Тіффані «Ракітний дощ» стилізовані квіти жовтого ракітника символізувала благополуччя на всіх рівнях життя: фізичному, психічному та емоційному. Тому розміщення лампи із таким зображенням сприяло гармонії та любові. На деяких абажурах видатного майстра зустрічаються квіти маку. Мак був неймовірно популярним символом серед митців модерну, як перехід між життям та смертю, сон на яву. Даний містичний зміст захоплював бага-

тьох митців наприкінці XIX століття також через популярність спиритичних сеансів та «спілкування» з душами померлих.

Для ювелірного мистецтва стиль модерн став ковтком свіжого повітря. Краса, яка увійшла у світ ювелірів із появою плинних ліній флореальних мотивів, подарувала світові неймовірні зразки мистецтва. Одним із найяскравіших представників серед ювелірів, що працювали в стилі модерн, був Рене Лалік (1860–1945). Різноманітність його таланту вражає: він був унікальним дизайнером і досвідченим підприємцем, вишуканим ювеліром і найтоншим майстром художнього виробництва скла. Рене Лаліка без перебільшення називають революціонером ювелірного мистецтва. Він був сміливим експериментатором в роботі з кольоровими каменями, емальми і різними сплавами металів [6].

Його роботи чудово ілюструють стиль модерн. Ювелір використовував різноманітні флореальні композиції. І це зрозуміло, оскільки ювелірні прикраси найчастіше приваблюють жінок. А захопити жінку вишуканою квітковою композицією дуже просто. Так, в роботі «Діадема з орхідеєю» Рене Лалік розмістив квітку на витонченій шпильці. При створенні цієї прикраси майстер використав слонову кістку, золото, діаманти, емаль. Також прекрасним прикладом використання флореальних мотивів є підвіска із зображенням хмелю. Хміль, як вже зазначалося вище, символізував плодючість та врожайність.

Видатний майстер художнього скла Еміль Галле (1846–1904) використовував флореальні мотиви в декорі ваз. Ми зустрічаємо різноманітні квіти, якими захоплювалися художники епохи модерн, зокрема, ірис, що символізував

містичність, страждання Діви Марії, потойбіччя. Зустрічаються також магнолії і цикламени, які зачаровували художників своєю ніжною кольоровою гамою та витонченістю. Символічне значення магнолії – могутня сила, весняне відродження та жіночність; цикламен пов'язували з прощанням, розлукою.

Висновки і пропозиції. Стиль модерн став для митців кінця XIX століття ковтком свіжого повітря. Художники звернули увагу на пластичність природних форм, зокрема, флореальних мотивів. Образ квітки, її символіка зайняла важливе місце в творчості художників. Квіти виконували не лише декоративну функцію. Вони несли прихований зміст, наприклад, захоплення потойбічним життям (символи маку, лотосу, ірисів), прагнення благополуччя (пшениці, раїтника, жасмину), а також символи жіночності та елегантності (троянда, жасмин, камелія, хризантема).

Флореальні мотиви ми знаходимо на плакатах Альфонса Мухи («Дама з камеліями», плакати ігристого вина «Білі зорі», пива «Bieres de la Meuse», «Мрійливість», «Салон ста»), в ювелірних виробках Рене Лаліка, лампах Луїса Тіффані, вазах Еміля Галле. Ці художники найчастіше зверталися в своїй творчості саме до квіткових мотивів.

Дана тема являє собою прекрасне джерело творчого та наукового дослідження. І варта уваги наукової спільноти для розуміння особливостей розвитку мистецтва та визначення елементів, що складають характеристику певного стилю, на пряму чи епохи. Дослідження варто продовжувати задля глибшого вивчення особливостей стилю модерн та його впливу на подальший розвиток мистецтва.

Список літератури:

1. Альфонс Муха. Перетворюючи «земне» в мистецтво / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://www.newacropolis.ru/magazines/1_2004/Alf_Muha_Prevr_zemn_/.
2. Артёмьева А.О. Модерн в архитектуре дальневосточных городов : дис. канд. мистецтвознаводства : 18.00.01 / Артёмьева Анастасія Олександрівна. – Хабаровск, 2007. – 177 с.
3. Завьялова А.Н. Культурные основания стиля модерн : дис. канд. культурології : 24.00.01 / Завьялова Анна Николаевна. – Новосибирск, 2003. – 164 с.
4. Короткова М.В. История жилища от древности до модерна / М.В. Короткова – М.: Новый хронограф, 2013. – 432 с.
5. Луїс Комфорт Тіффані / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: https://www.metmuseum.org/toah/hd/tiff/hd_tiff.htm.
6. Рене Лалік. Ювелірне мистецтво / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://worldartdalia.blogspot.com/2013/09/rene-lalique.html>.
7. Сарабьянов Д.В. Стиль модерн. Истоки. История / Д.В. Сарабьянов. – М.: Искусство, 1989. – 294 с.
8. Універсальність стилю модерн в образотворчому мистецтві / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.dissercat.com/content/universalnost-stilya-modern-v-izobrazitelnom-iskusstve-rubezhaxix-xx-vekov>.
9. Юхніна О.Ю. Стиль модерн как художественное явление в культуре XX века : дис. канд. мистецтвознаводства : 17.00.09 / Юхніна Ольга Юріївна. – Санкт-Петербург, 2003. – 163 с.
10. Howard J. International and national styles in Europe / J. Howard. – М.: Manchester University Press, 1996. – 240 с.

Коновалова О.В., Лавриненко Ю.С.
Киевский университет имени Бориса Гринченко

СИМВОЛИКА ФЛОРЕАЛЬНЫХ МОТИВОВ В ИСКУССТВЕ ЭПОХИ МОДЕРНА

Аннотация

В статье исследованы художественные особенности изображений и символическое значение флоральных мотивов в эпоху модерн. Выявлены виды изобразительного искусства, в которых доминируют цветочные мотивы. Исследовано влияние символики на эстетические принципы стиля и определены особенности использования флорального мотива в различных видах изобразительного искусства. Сделаны выводы и определена важность дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: искусство, стиль модерн, флоральные мотивы, символика.

Konovalova O.V., Lavrynenko Yu.S.
Borys Grinchenko Kyiv University

THE SYMBOLICS OF FLOREALE MOTIFS IN THE ART OF MODERN

Summary

In this article we defined the historical and cultural conditions of origin of Art Nouveau style. We described artistic features of images and symbolic value of floreale motifs in the period of Art Nouveau. The types of fine arts that most often turned to flower motifs are revealed. We studied the influence of symbolics on aesthetic principles of style and defined the features of the usage of floreale motifs in the different types of fine art. Conclusions are made and the importance of further study of this topic is determined.

Keywords: art, style modern, floral motifs, symbols.